

Ešte raz k zoologickej nomenklatúre

Ked' „foršrift“ víťazí nad rozumom

Hoci nepatrím do kategórie seniorov a nie som univerzitným profesorom, dovolím si po dlhom vnútornom boji vstúpiť na „tenký ľad“ a napísat tento príspevok, aj keď som si vedomy, že po jeho uverejnení sa najdu ľudia, ktorí mi v budúcnosti prípadné získanie takéhoto titulu poriadne skomplikujú...

Zákony, predpisy a pravidlá, i keď nie sú vždy príjemné, sprevádzajú človeka od narodenia až po smrť. Nakoniec, fungovanie tak zložitého systému, ako je ľudská spoločnosť, si bez nich nemožno ani len predstaviť.

Slušný človek si preto zákony a predpisy ctí a rešpektuje ich, veď v konečnom dôsledku by mali slúžiť k prospechu všetkých ľudí. Osobitne zdôrazňujem polaritu tohto vzťahu: Predpisy by mali súžiť ľuďom, a nie napäť! Problémy a „trecie plochy“ vznikajú však niekedy pri ich aplikácii.

Žiaľ, nie všetky tieto ľudskú činnosť usmerňujúce a limitujúce „mantiinely“ sú dokonalé - veď ich tvorcami je samotný človek. Ešte za študentských čias som sa vracal s priateľmi zo zimnej túry v Balockých vrchoch.

Počasie sa v priebehu dňa výrazne zhoršilo - začal fúkať neprijemný ľadový vietor, sprevádzaný hustým snežením. Boli sme radi, že sedíme v aute. Asi 2 km pod sedlom Tlstý javor sme zbadali muža, ako na nás úpenivo máva. Zastali sme, pretože to vyzeralo, že sa mu niečo stalo. Bol to lyžiar, ktorému sa na jednej lyži pokazilo viazanie. Keď sme videli, aký je vyčerpaný a podchladený, potlačili sme sa (v plne obsadenom aute!) a zobraли ho do Brezna. Keby sme vtedy postupovali striktne „v zmysle pravidiel“, mohol ten človek zakrátko

skončiť s omrzlinami, alebo ešte horšie... (Premávka v pracovný deň mimo sezónu je na tejto ceste minimálna a z piatich áut zastaví azda jedno.) Ortodoxné lipnutie na predpisoch za každú cenu však môže priniesť rozpačité a neradostné výsledky aj inde...

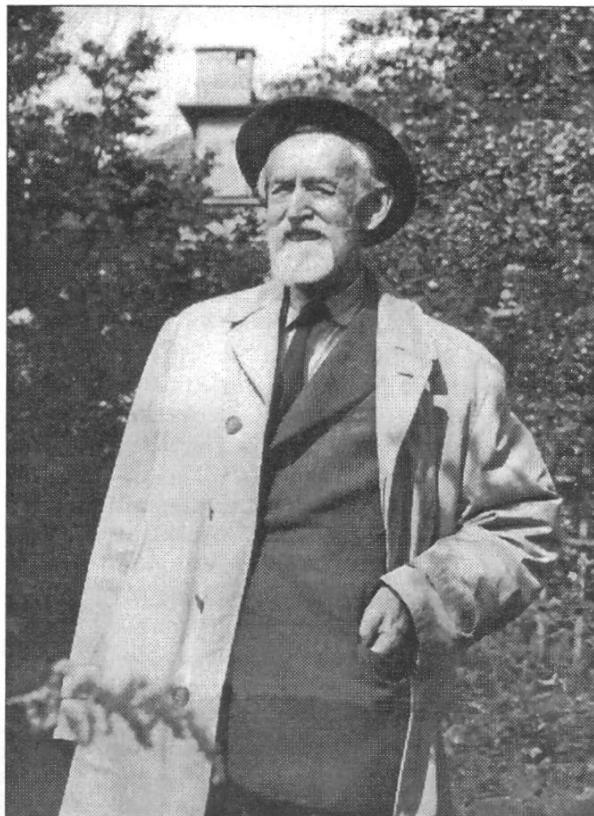
Jacob Hübner (1761-1826) bol jedným z významných budovateľov vedeckej lepidopterológie. Stačí sa pozrieť do tzv. checklistov alebo určovacích klúčov, aby sme zistili, že stovky rodov a druhov motýľov sú autorizované skratkou alebo plným znením jeho mena. Mnohé druhy sú na počesť tohto vedca pomenované jeho priezviskom - je to napr. psota *Caryocolum* (= *Lita*) *huebneri* (Haworth) alebo pierkavec *Alucita huebneri* (Wallengren). Osobitne upozorňujem na to „*huebneri*“, pretože takto boli oba druhy popísané a viac ako 100 rokov uvádzané v staršej, ale i novšej literatúre, viď napr. *Prodromus Lepidopter Slovenska* (Hrubý, 1964). Medzitým (v júli 1958) sa konal 15. medzinárodný zoologický kongres v Londýne, kde boli prijaté Medzinárodné pravidlá zoologickej nomenklatúry - ďalej iba „Pravidlá“, publikované neskôr i u nás (Bouček, 1962).

Tieto Pravidlá na jednej strane ujasnili zložitú a rozporuplnú situáciu v zoologickej nomenklatúre, no na druhej strane priniesli niektoré zmeny, ktorých praktický dopad je diskutabilný. Predovšetkým je to úplné „zrušenie“ diakritických znamienok (článok 27). Spomínané motýle sa majú podľa toho písat *Caryocolum huebneri* a *Alucita huebneri* (Laštúvka et al., 1998). Podobne z utekáčika *Agonum mülleri* (Herbst) (Roubal, 1930; Kult, 1947)

sa odrazu stal *Agonum muelleri*, lajniak *Sisyphus schäfferi* (Linnaeus) (Roubal, 1936) sa „premenoval“ na *Sisyphus schaefferi*, podobne kožiar *Attagenus schäfferi* (Herbst) (Roubal, 1936; Kalík, 1948) na *Attagenus schaefferi* (Kalík, 1993), atď. Vidíme, že ide o názvy, utvorené podľa priezvisiek nemeckého pôvodu: Hübner, Müller, Schäffer, ale i Märkel, Schiffermüller... Vo všetkých týchto prípadoch je aspoň potešiteľné, že sa moderná verzia názvu bez „“ číta takmer rovnako ako pôvodná verzia.

rocrassus tesari a *Paraenasioidea marani* (Dlabola et al., 1989). Podobne „dopadli“ aj chvostoskok *Onychiurus hrabei* Rusek, červec *Quadraspidiotus mařani* Zahradník, pošvatky *Isoperla bureši* Raušer, *Leuctra raušeri* Aubert a mnohé iné druhy. Je jasné, že *tesari* sa číta inak ako *tesari*, podobne ako odlišne znie *hrabei* a *hrabei*. Tento problém by sa azda dal vyriešiť transkripciou *hrabei* ma „*hrabiei*“, alebo *bureši* na „*bureshi*“, české řeje však v tomto prípade takmer neriešiteľný rébus. Osobitnú zmienku si zaslhuje poznámka Smetanu (1958) k názvu drobčíka *Xantholinus dvořáki* Coiffait, pretože v závereckom uvádzá „recte dvořáki“ - správne dvořáki! Pokiaľ sa na túto patovú situáciu pozrieme i z iného než striktné nomenklatorického hľadiska, objavia sa aj iné aspekty problému: etický a potenciálne i právny.

Tzv. privlastňovacie druhové epitetá sú populárne už od čias Linného, hoci niektorí autori s nimi príliš nesympatizujú, pretože vraj neobsahujú nijaký charakteristický znak druhu. S tým by sa aj dalo súhlasiť; na druhej strane však existuje množstvo významných odborníkov v entomológii (a nielen v entomológii!), ktorí si zaslúžia, aby nejaký druh alebo rod bol pomenovaný ich priezviskom. Nezaslúži si vedec, ako bol Jan Roubal, aby napr. peliar *Myctochara roubali* Mařan niesol jeho meno? Určite. Žiaľ, autor popisu druhu Josef Mařan má v tomto prípade smolu. Pokiaľ by niekto chcel na jeho počesť pomenovať nejaký druh jeho priezviskom, v zmysle Pravidiel z toho vznikne skomolenina „*marani*“. Je diskutabilné, či o takomto „pomenovaní“ možno vôbec hovoriť, že je

● Vynikajúci entomológ Jan Roubal patril k zakladateľom ochranárskeho hnutia na Slovensku. Za jeho čas nikomu nevadil *Neurocrassus tesari*

Foto: archív autora

Zďaleka to však neplatí o mnohých názvoch slovanského pôvodu...

Lumčík *Neurocrassus tesari* Snoflák a chalcidka *Paraenasioidea mařani* Hoffer (Bouček et al., 1957) sa majú podľa Pravidiel volať *Neu-*

„na počesť Josefa Mařana“, keď Pravidlá vstúpili do identity jeho mena - priezvisko tohto pána totiž nie je Mařan! Žiaľ, pán Mařan už nie je medzi živými (podobne ako väčšina citovaných autorov), a nemôže nič namieňať. Ale čo žijúci autori, ako napr. Miroslav Dvořák, z ktorého Pravidlá „spravili“ Dvoraka?...

Medzinárodný zoologický kongres, na ktorom vznikli Pravidlá, sa konal v Londýne, navyše za minimálnej účasti zástupcov bývalého „východného bloku“. Angličanom ako (nielen) zoologickej veľmoci mohol byť článok 27 úplne ľahostajný - v ich jazyku totiž žiadne diakritické znamienka nenájdeme. Voči zoológom z ostatných - a to vôbec nie len slovenských krajín! - je však **tvrdy diskriminačný**, pretože „zrezávaním“ diakritických znamienok vytvára skomoleniny a vstupuje do identity mien žijúcich i nežijúcich osôb (príkladov som uviedol viac ako 10). Skutočnosť, že si tento paradox doposiaľ nikto nevšimol (alebo to aspoň nepublikoval), je prekvapujúca - v Európe, ale i vo svete sú totiž národy a jazyky bez diakritických znamienok **vo výraznej menšine!** Dvořák nie je Dvorak, Čepelák nie je Cepelak, Jalžíč nie je Jalzic, Väisänen nie je Vaisanen, Török nie je Torok... Problémy s transkripciou mien z väčšiny európskych národov do „predpisanej“ IBM klávesnice tu sú - nemá význam sa tváriť, že neexistujú. Stalo by za úvahu otvoriť tento problém (po konzultáciách s odborníkmi z dotknutých krajín) na nejakom veľkom, podľa možnosti svetovom zoologickom podujatí. Viem, že realitou tejto doby sú integračné procesy v Európe. Dúfam však, že integrácia sa v budúcnosti nedotkne aj tak bytostne vnútornnej otázky každého národa, ako sú mená. V opačnom prípade si budeme v roku 2020 (?) písť „e-mailovým“ štýlom Kovac, Dvorak, Ruzicka...

Ďalším nedoriešeným problémom medzinárodnej zoologickej nomenklatúry sú názvy, ktoré vznikli omy-

lom, najčastejšie tzv. preklepom. Pavúk *Clubiona compta* (Koch) má na brušku úhladné sivohnedé mramorovanie. Pod týmto názvom je uvádzaný v staršej (Miller, 1971) i novšej literatúre (Jones, 1989) - *comptus* znamená upravený, uhladený, ozdobený. Heimer a Nentwig (1991) ale i iní novší autori považujú za správny názov *Clubiona comta*, a to kvôli tomu, že pri pôvodnom popise z r. 1839 došlo k chybe - vynechaniu písma p. Pri striktnej „paragrafovej“ interpretácii zákona priority (článok 23 Pravidiel) by sa mal skutočne používať názov *Clubiona comta*, aj keď slovo *comta* je nezmysel bez akéhokoľvek významu (?) Zlatý klinec programu však ešte len príde...

Už aj deťom, čo čítali Chrobáka Truhlíka, sú známe hrobáriky, zaradované v starej literatúre (Roubal, 1930) i v novších tituloch (Korbel, 1984) do rodu *Necrophorus*. Vidíme, že v tomto prípade pekne korešpondujú slovenský a vedecký názov s bionomiou týchto chrobákov (čo v zoológii, žiaľ, nie je časté). Až na jeden detail: Ortodoxným interpretátorom zákona priority neuniklo, že rod bol popísaný Fabriciom r. 1775 chybe - miesto e bolo vytlačené písmeno i. Illiger túto chybu r. 1798 opravil a sám **Fabriciusr.** 1801 s touto (prirodzenou a logickou) **emendáciou súhlasil**. Napriek uvedeným faktom sa nájdu zoológovia, ktorí absurdnú skomoleninu „*Nicrophorus*“ považujú za správnu (!)...

P. S. Na záver už asi ani nie je čo dodať. Alebo predsa ešte jednu metaforu. Predstavte si, že po mojom narodení v lete 1963 by moja matka na matrike narazila na roztržitú pracovníčku, ktorá by (neúmyselne) zapísala do úradných záznamov „Frinc“. To by som sa potom do smrti volal Frinc a generácie mojich potomkov Frincovci? (Ale nedostávame sa to už náhodou do priestoru vyhradenému pre pánonov v bielych pláštoch?...)

PaedDr. Valerián Franc, CSc.

Literatúra

- Bouček, Z., 1957: Blanokřídli - Hymenoptera, p. 35-406. In: Kratochvíl, J. (ed.), Kľúč zvŕbeny ČSR, 2. Náklad. ČSAV, Praha, 747 s.
Bouček, Z. (ed.), 1962: Mezinárodní pravidla zoologické nomenklatury. Národní museum, Praha, 86 s.
Dlabola, J. (ed.), 1989: Czechlist of czechoslovak insects, 3. Hymenoptera. Acta faun. entom. Mus. nat. Pragae, 194 s.
Heimer, S., Nentwig, W., 1991: Spinnen Mitteleuropas. Paul Parey, Berlin und Hamburg, 544 s.
Hrubý, K., 1964: Prodromus Lepidopter Slovenska. Vydat. SAV, Bratislava, 962 s.
Jones, D., 1989: A Guide to Spiders of Britain and Northern Europe. Hamlyn, London, 320 s.
Kalík, V., 1948: Příspěvek k poznání československých kožojedů (Dermestidae). Sborník Přírodnověd. klubu v Pardubicích 1, iii + 13 s.
Kalík, V., 1993: Dermestidae, p. 84-85. In: Jelínek, J. (ed.), Seznam československých brouků. Folia Heyrovskiana, Suppl. 1, 172 s.
Korbel, L., 1984: Hrobárik obyčajný, p. 161. In: Jasič, J. (ed.), Entomologický náučný slovník. Príroda, Bratislava, 674 s.
Kult, K., 1947: Kľúč k určovaniu brouků čeledi Carabidae Československé republiky. Českoslov. spol. entom. Praha, 199 s.
Laštúvka, Z. (ed.), 1998: Checklist of Lepidoptera of the Czech and Slovak Republics. Konvoj, Brno, 118 s.
Miller, F., 1971: Pavouci - Araneida, p. 51-306. In: Daniel, M., Černý, V. (eds.), Kľúč zvŕbeny ČSR, 4. Náklad. ČSAV, Praha, 604 s.
Pulpán, J., Húrka, K., 1993: Carabidae, p. 12-22. In: Jelínek, J. (ed.), Seznam československých brouků. Folia Heyrovskiana, Suppl. 1, 172 s.
Roubal, J., 1930: Katalog Coleopter Slovenska a Podkarpatska, 1. Učená spol. Šafárikova, Bratislava, 572 s.
Roubal, J., 1936: Katalog Coleopter Slovenska a Podkarpatské Rusi, 2. Učená spol. Šafárikova, Bratislava, 435 s.
Růžička, J., 1993: Silphidae, p. 33-34. In: Jelínek, J. (ed.), Seznam československých brouků. Folia Heyrovskiana, Suppl. 1, 172 s.
Smetana, A., 1958: Drabčíkovití - Staphylinidae I. Fauna ČSR 12, Náklad. ČSAV, Praha, 436 s.